

شخصیت شناسی و منظومه فکری

محمد مهدی سالاری

بسم الله الرحمن الرحيم

شخصیت شناسی و منظومه فکری امام خامنه ای دام ظلّه

محمد مهدی سالاری

بازنشر به همت خانه اندیشه ولایت استان بوشهر

نسخه موبایل

ویرایش اول

فهرست

- فرمایشی‌نگری ۳
- توجه به شخصیت شناسی ۴
- منظور از منظومه فکری چیست؟ ۸
- ویژگی‌های منظومه فکری مطلوب ۱۱
- الف) توضیح مبانی مستحکم ۱۱
- شخصیت فکری آیت الله خامنه ایدام‌ظله را بیش از
هر چیز، باید تحت تأثیر قرآن دانست ۱۱
- محوریت «ایمان، توحید و ولایت» ۱۲
- تکیه جدی ایشان بر معارف و سیره سیاسی اهل بیت
عصمت ۱۲
- ب) توصیف غایت و اهداف مطلوب ۱۳
- ج) نمایش قواعد حاکم بر اندیشه ۱۵
- د) ارتباط شفاف و هماهنگی مفاهیم با یکدیگر ۱۷
- و) توضیح نوآوری‌های مفهومی ۱۹

فرمایشی‌نگری

به نظر می‌رسد تا کنون گفت و گوهایی از این جنس کمتر در محافل علمی ما شکل گرفته است و در مواجهه با موضوع بازشناسی اندیشه آیت الله خامنه‌ای، نوعاً برخوردی سطحی و گرفتار افراط و تفریط با این موضوع صورت می‌گیرد. از سویی با جمعی مواجه هستیم که در مواجهه با اندیشه ولی فقیه برخوردی سیاسی و فرمایشی داشته و خارج از دایره تنگ حقوقی و قانونی-آن هم تا جایی که مجبور باشند- هیچ گونه تحفظی بر نظریات ولی فقیه ندارند و علمیت و حجیتی برای آن قائل نیستند. و از سوی دیگر با جماعتی مواجهیم که با برخوردی اخبار و سطحی و غیر مجموعه نگر با اندیشه ولی فقیه اگر بیشتر از گروه نخست به انسجام

اجتماعی حول محور ولی فقیه لطمه نزند کمتر از آنان نیز برای جامعه ولایی آسیب ندارند.

در این فرصت تلاش می شود به چند نکته کلیدی درباره منظومه فکری آیت الله خامنه ای بپردازیم.

توجه به شخصیت شناسی

پیش از هرچیز، باید بدانیم اندیشه چه کسی را مورد مطالعه قرار می دهیم. ما با شخصیت منحصر به فردی مواجه هستیم که در تاریخ شیعه بی نظیر است. بی نظیر نه صرفاً از این حیث که او سید علی خامنه ای «دام ظلّه» است؛ بلکه از این حیث که موقعیت هایی برای این شخصیت فراهم شده و او در آنها زیسته است،

که برای هیچ کدام از علمای شیعه رخ نداده است.

شخصیتی که قریب سه دهه از عمر خود را علاوه بر علم آموزی، در کوران مبارزه با رژیم شاهنشاهی گذرانده و پس از آن نیز ۴ دهه از عمر خود را در بالاترین سطح مدیریت کلان و راهبردی نظام اسلامی سپری کرده است. این سابقه طولانی مبارزاتی و مدیریتی در رأس یک نظام حکومتی-آن هم با مختصات عصر جدید و دولت های مدرن و پیچیدگی های دنیای کنونی- برای هیچ کدام از فقهای شیعه فراهم نشده است.

البته بوده اند شخصیت هایی همچون خواجه نصیرالدین طوسی و شیخ بهایی؛ اما هیچ کدام این ها اولاً دوران مبارزه سیاسی و درثانی

حضور در رأس یک نظام سیاسی را تجربه نکرده اند. حضور قریب نیم قرنی آیت الله خامنه ای «دام ظلّه» در رأس نظام سیاسی جمهوری اسلامی، ایشان را در معرض دقیق ترین و متنوع ترین اطلاعات و گزارش ها در همه زمینه ها قرار داده است. این را بگذارید کنار ویژگی شخصی ایشان که عادت به ارتباطات گسترده با نخبگان هر حوزه و مشاوره گرفتن از بهترین کارشناسان هر موضوع است.

مروری بر بیانات و محتوای دیدارهای ایشان با اقشار و صنوف مختلف اجتماعی، نشان دهنده پشتوانه علمی و کارشناسی اندیشه ایشان در حوزه های تخصصی و نمایانگر و مؤید این ادعا است.

حال اگر این شکاف کارشناسی بر حوزه های مختلف اجتماعی رور را همزمان با قوه علمی این « فقیه متفکر مفسر رجالی تاریخدان » و در یک کلمه یک «اسلام شناس جامع الاطراف» در نظر بگیریم، این ادعای منحصر به فرد بودن بهتر فهم می شود.

جامعیت و اسلام شناس بودن این شخصیت نه توسط راقم این سطور، بلکه توسط امام خمینی (رحمه الله علیه) آن هم مدت ها پیش از انتخاب ایشان به مقام ریاست جمهوری مورد تصریح قرار گرفته است، آنجا که آیت الله منتظری پس از رحلت آیت الله طالقانی^۹ و انتصاب از سوی امام خمینی^{قدس سره}، از امامت نماز جمعه تهران انصراف داده و امام، آیت الله خامنه ای^{دام ظلّه} را به این جایگاه منصوب کرده

و در حکم انتصاب علاوه بر تصریح بر اسلام شناسی ایشان از لفظ «منصوب می باشید» به جای لفظ رایج «منصوب می کنم» استفاده می کنند.^۱ و لازم به یادآوری نیست که تربیون نماز جمعه تهران - آن هم در ابتدای انقلابی که به نام دین و مذهب تشیع- که بناست مواضع این انقلاب دینی را در برابر مهمترین مسائل داخلی و خارجی تبیین کند جایگاهی که در نظر امام خمینی قدس سره هر کسی لایق آن باشد.

منظور از منظومه فکری چیست؟

مطلب بعدی این است که باید بدانیم وقتی از منظومه فکری سخن می گوئیم، مراد ما دقیقاً

---

^۱ بسم الله الرحمن الرحيم - خدمت جناب مستطاب سیدالاعلام و حجت الاسلام آقای حاج سید علی خامنه ای - دامت افاضاته - چون حضور جناب مستطاب حجت الاسلام و المسلمین آقای منتظری - دامت افاضاته - در حوزه مقدسه قم لازم بود و ایشان انصراف خودشان را از امامت جمعه تهران اعلام نمودند، جنابعالی که بحمدالله به حسن سابقه موصوف و در علم و عمل شایسته هستید به امامت جمعه تهران منصوب می باشید. از خداوند متعال، توفیق جنابعالی را در ارشاد و هدایت مردم خواستارم. والسلام علیکم و رحمة الله . ۲۴ دی ۱۳۵۸

چیست. ارکان یک منظومه فکری کدام است؟
منظومه فکری واجد کدام ویژگی هاست؟

آنچه از مفهوم منظومه فکری به ذهن نگارنده
متبادر می شود، مجموعه ای منسجم و نظام
مند از مفاهیم است که با هدفی خاص و در
جهت پاسخگویی به نیازهای مشخص با یکدیگر
مرتبط شده باشند. هر مجموعه ای از محتوای
در کنار هم قرار گرفته را نمی توان منظومه
نامید.

وقتی سخن از منظومه به میان آید، لاجرم
نمی توان «مبنا»یی برای آن متصور نشد،
همناطور که «هدف و غایت» را.

همانگونه که هر نظام دارای اجزایی مشخص و
مختص به خود است، منظومه فکری نیز باید
دارای اجزای مفهومی مشخص و محدود باشد

و بتواند تعاریف خود را از موضوعات و مفاهیم ارائه دهد. و نیز همان گونه که در هر نظام اجزا دارای ارتباطات مشخصی با یکدیگر هستند «نظم، ارتباط و ساختارمندی» نیز از ویژگی‌های بدیهی هر منظومه فکری هستند. همچنین است «انسجام و قاعده‌مندی» و حاکمیت «منطق» بر یک منظومه فکری. نمی‌توان از منظومه فکری سخن گفت و آن را تحلیل کرد اما عامل انسجام، هماهنگی و قواعد حاکم بر آن را توصیف و تحلیل نکرد.

بنابراین باید احتیاط کرد و دچار «تهوّر علمی» و «سطحی‌اندیشی» بیجا نشد. نباید تصور کرد که با تنظیم فهرستی از موضوعات و جایابی متون و مفاهیم در آن فهرست، به

منظومه فکری آیت الله خامنه ای دام‌ظله دست
پیدا کرده ایم.

ویژگی های منظومه فکری مطلوب
در ادامه برخی از مهمترین ویژگی هایی که
لازمه هر مجموعه محتوایی مدعی توصیف
منظومه فکری آیت الله خامنه ای است بیان
می گردد:

الف) توضیح مبانی مستحکم

شخصیت فکری آیت الله خامنه ایدام‌ظله را بیش
از هر چیز، باید تحت تأثیر قرآن دانست. تاریخچه
مبارزاتی ایشان پیش از انقلاب اسلامی نشان
می دهد که برنامه مبارزاتی ایشان، تربیت
نیروی انسانی مؤمن انقلابی بر اساس آموزه
های قرآن کریم بوده است. از تشکیل نخستین

درست رسمی تفسیر در حوزه علمیه مشهد تا تشکیل جلسات تفسیر مسجد کرامت و سلسله درس های طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن در مسجد امام حسن (علیه السلام) ، همگی گویای محوریت و جایگاه ویژه قرآن در اندیشه ایشان است.

محوریت «ایمان، توحید و ولایت» در اندیشه قرآنی ایشان واضح و جدی است. این مبانی توحیدی حتی به وضوح در روبنایی تدین اندیشه های ایشان یعنی مفاهیم سیاسی و اجتماعی و همه اعلام و نظرهای کارشناسی ایشان واضح و مبرهن است.

تکیه جدی ایشان بر معارف و سیره سیاسی اهل بیت عصمت و طهارات نیز رکن دیگر معارفی اندیشه آیت الله خامنه ای است که در تلاش

جدی ایشان بر احیای نهج البلاغه در پیش و پس از انقلاب اسلامی و مطرح کردن نظریاتی همچون نظریه معروف «انسان ۲۵۰ ساله» تجلی یافته است.

تبیین و ترسیم این معارف در هر مجموعه ای که مدعی تبیین منظومه فکری آیت الله خامنه ای دام ظلّه است ضرورت دارد. نمایش تأثیر اندیشه توحیدی در مفاهیمی همچون استکبارستیزی و استقلال طلبی و یا نقش سیره و سنت اهل بیت در تکوین مفاهیمی همچون مردم سالاری دینی و عدالت طلبی از این جمله اند.

(ب) توصیف غایت و اهداف مطلوب

احیای «اسلام سیاسی-اجتماعی» در عرصه علمی و فرهنگی و «تمدن نوین اسلامی» در

عرصه عمل اجتماعی، غایت مطلوبی است که بارها و بارها بوسیله آیت الله خامنه ای تصریح شده است. لذا بدون اتفات به این دو موضوع و نمایش نسبت تمامی موضوعات با این دوچشم انداز، نمی توان مدعی استخراج و تبیین منظومه فکری ایشان بود. همانگونه که در اندیشه های مارکسیستی در همه حوزه ها و در همه سطوح اعم از علم، فرهنگ، تاریخ، سیاست و اقتصاد می توان نسبت موضوعات را با آرمان جامعه بدون طبقه مشاهده کرد. یا همان گونه که در منظومه تفکر اقتصادی لیبرال سرمایه داری در همه موضوعات و تحلیل ها و تجویزها می توان نسبتی با آرمان بازار آزاد برقرار نمود.

ج) نمایش قواعد حاکم بر اندیشه

بر اندیشه آیت الله خامنه ای دام‌الله قواعدی حاکم است که بر همه حوزه ها شمولیت دارد. این قاعده کلی و منطق جهان شمول در همه حوزه ها و نظریه های روبنایی بکار گرفته می شود و موجب زایش و بسط مفهومی می گردد. این ویژگی هر منظومه فکری جامع و پر قوت است. جهت تقریب به ذهن مجدداً ناچاریم از اندیشه مارکسیسم کمک بگیریم. قاعده کلی و منطق جهان شمول اندیشه مارکسیسم عبارت است از «منطق دیالکتیک» یعنی سه گانه ازلی و ابدی «تز، آنتی تز، سنتز». منطقی که در همه حوزه ها ملاک سنجش و صدق و کذب قرار می گیرد و کارآمد است. در تبیین عالم، در تاریخ، در علم، در اقتصاد، در سیاست و حتی طبیعیات و اساساً در هر حوزه ای این منطق

دیالکتیک است که به مثابه یک ماشین جادویی تمام عالم را تبیین می‌کن. اهمیت این منطق تا بدانجاست که اگر این منطق از اندیشه مارکسیسم گرفته شود قدرت تبیین ساده‌ترین پدیده‌های عالم از آن گرفته خواهد شد.

آیا در اندیشه اسلامی آیت الله خامنه‌ای دام‌زله نیز می‌توان چنین منطق جهان شمولی یافت؟ اگر پاسخ مثبت است آن منطق چیست؟

خود ایشان به این سؤال پاسخ داده‌اند. این قاعده کلی و مبنایی و جهان شمول عبارت است از «ایمان و اعتماد مطلق به خداوند عالم و سنت‌های الهی و نفی و بی‌اعتمادی مطلق به دشمنان خداوند و اولیایش» و در دو کلمه «تولی و تبری».

تولی و تبری به عنوان یک منطق کلیدی و کلی در همه حوزه های اندیشه ایشان جاری است. هیچ موضوع و اظهار نظر و نظریه ای از ایشان نمی توان یافت که با این منطق ارتباط واضحی نداشته باشد. بنابراین در پرداخت به منظومه فکری ایشان، ضروری است که این قاعده کلی و جهان شمول مورد توجه جدی قرار گیرد.

(د) ارتباط شفاف و هماهنگی مفاهیم با یکدیگر

از ویژگی های ضروری هر مجموعه نظام مند، اصل هماهنگی و انسجام است. هرچه یک منظومه فکری از انسجام معنایی بیشتری در موضوعات مختلف برخوردار بوده و از تناقض و ابهام به دور باشد، نشان دهنده تکامل یافته بودن آن منظومه فکری است.

منظومه فکری لیبرال، چه آنجا که از دست نامرئی بازار سخن می گوید، چه آنجا که در تعلیم و تربیت از نظامات افراطی معلم محور انتقاد کرده و نظریات یادگیرنده محور را مطرح می کند، چه آنجا که از عدالت سخن می گوید؛ در همه جا نه تنها می توان ارتباط روشنی با مقوله «آزادی» آنگونه که لیبرال ها تبیین می کنند مشاهده نمود، بلکه متفکرین لیبرال تلاش کرده اند تناقض و ابهام میان حوزه های موضوعی فوق را به حداقل برسانند.

نمایش این انسجام و هماهنگی در اندیشه آیت الله خامنه ای دام ظلّه نیز از ضروریات و بایسته های پرداختن به منظومه فکری ایشان است. آن تبیین برترین تبیین از اندیشه ایشان است که بتواند ارتباط عدالت را با آزادی، آزادی

را با استقلال، استقلال را با عزت ملی، همه این مقوله ها را با مردم سالاری و... آن هم در همه حوزه های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و در طراحی کلیه نظام ها همچون نظام آموزش و پرورش، نظام علم و فناوری، نظام بهداشتی و درمانی، نظام بیمه و تأمین اجتماعی و سایر نظامات اجتماعی تبیین نماید.

(و) توضیح نوآوری های مفهومی

از دیگر ویژگی های منظومه های فکری قوی و پیشرو، قدرت زایش مفهومی و توسعه معنایی است. اندیشه و علم بشر همواره در حال توسعه و پیچیده تر شدن است. تمدن ها و فرهنگ ها در عصر جدید به شدت با یکدیگر مرتبط و درگیر شده اند. رسانه و ارتباطات سرعت تغییرات فرهنگی را بسیار زیاد کرده

است. چه بسا واژه ها و مفاهیمی که به سرعت خلق می شوند و انبوهی از اطلاعات را نمایندگی می کنند و چه بسیار واژه ها که می میرند یا دچار تغییرات جدی معنایی می شوند. میزان توانمندی یک منظومه فکری در نوزایی مفهومی برای زنده ماندن آن اندیشه ضروری است.

واژه ها را از حیث نوآوری معنایی به سه دسته می توان تقسیم نمود: واژگان ابتدایی، واژگان بازتولیدی، واژگان تولیدی.

دسته نخست واژگانی هستند که ذاتاً دستخوش تغییرات جدی نشده و در بازه ای از زمان همان معنای اولیه خود را حفظ می کنند و صرفاً در ارتباطات ادبی و زبانی است که در

کنار سایر مفاهیم می توانند معنای جدیدی را خلق کنند.

دسته دوم واژگانی هستند که در عین حفظ لفظ، معنای جدیدی پیدا کرده اند. واژگان «استکبار» و «بسیج» در گفتمان انقلاب اسلامی و «بصیرت» در گفتمان چندسال اخیر آیت الله خامنه ای دام ظلّه از این دسته اند.

اما دسته سوم واژگانی هستند که هم در لفظ و هم در معنا جدیدند، یعنی هیچ کدام از الفاظ موجود در گنجینه زبانی، ظرفیت انتقال آن مفهوم جدید را نداشته اند، فلذا خلق واژه ای جدید ضرورت پیدا کرده است. واژگانی همچون «تهاجم فرهنگی»، «جهاد اقتصادی»، «اقتصاد مقاومتی»، «عزت ملی» از این دسته اند.

در اندیشه آیت الله خامنه ای دام ظلّه بیش از هزار واژه تولیدی و بازتولیدی وجود دارد که نشان قدرت بالای این اندیشه در نوزایی مفهومی و ظرفیت بی نظیران در مواجهه با کلیه جریانات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. در نتیجه، پرداختن به این توان بالای نوزایی مفهومی و چپستی و چگونگی آن از ضروریات بررسی این منظومه فکری است. این موضوع نشان می دهد که این اندیشه از توان زیادی برای پاسخگویی به مسائل عینی و نیازهای روز برخوردار است.

(محمد مهدی سالاری)